

BASES PER A UNA PEDAGOGIA DE LA CORESPONSABILITAT
Síntesi breu
Dr. Francesc Torralba Roselló
Universitat Ramon Llull

1. Perspectiva de conjunt: Reptes i possibilitats

Comencem aquesta reflexió entorn la relació entre família i escola i el seu joc de responsabilitats a partir de tres constatacions que ens ajudaran a situar la qüestió que aquí ens proposem dilucidar.

1. 1. Primera constatació: Vivim en societat en transformació

Primera constatació: Vivim en una societat que està en contínua transformació social.

S'ha escrit, en els darrers anys, de tantes maneres que gairebé pot resultar un tòpic afirmar-ho, però el fet és que les nostres societats estan experimentant uns canvis vertiginosos en poc temps i que això comporta, de retruc, una profunda metamorfosi de les institucions educatives formals: la família i l'escola.

No és la nostra pretensió analitzar els múltiples factors que fan possible aquesta transformació en tots els nivells, ni tampoc veure'n les causes, però sí que hem de constatar que s'estan produint una sèrie de mutacions que afecten, de ple, el procés educatiu i que no es poden oblidar quan es fa referència a la responsabilitat educativa de la família i de l'escola.

No hi ha dubte que ambdues esferes han de tendir cap a una acció coresponsable en el terreny de l'educació, però aquesta relació ve profundament marcada per una sèrie de factors que incideixen decisivament en les dues esferes i en la seva íntima relació.

La relació entre família i escola està profundament condicionada pels entorns socials, econòmics, polítics i religiosos, la qual cosa significa que,

segons quina sigui la natura d'aquests entorns, aquesta relació podrà ser més estreta o més pròxima, hi podrà haver un nivell de coresponsabilitat més intens o més extens; però segons quina vinculació s'estableixi, la relació serà molt pobre i, en conseqüència, es produirà una deixadesa que tindrà greus efectes en el desenvolupament de l'educand, però també en el conjunt de la societat.

Escola i família; família i escola són dues instàncies que es troben formant part de la gran xarxa social, del sistema global de la societat i, en conseqüència, allò que afecta el tot també afecta les parts. Són dues esferes que es troben embolcallades per un sistema social, polític, educatiu més ampli i que això les afecta d'una manera decisiva. D'aquí es dedueix que no poden ser estudiades al marge del tot, sinó en íntima interdependència amb aquest tot.

Per bé que la família segueix essent la cèl·lula fonamental de les societats postmodernes, el fet és que la seva presència en el cos social s'ha transformat significativament. Aquella imatge estereotipada de la família tradicional s'ha transformat acceleradament i la realitat familiar ha canviat de signe. Els rols de pare i de mare s'han transformat i també la comprensió de la paternitat i maternitat responsable. El mateix concepte de família és subjecte d'una aferrissada discussió política i social, fins a tal punt que formes de coexistència que fins a l'hora present tenien un espai marginal, gairebé inexistent, reivindiquen poder autodenominar-se família amb el mateix dret que el que s'entenia tradicionalment com a família. Apareixen noves realitats grupals com a conseqüència dels trencaments de la família tradicional que obren nous camps d'interrogació i demanen una especial atenció.

Paral·lelament a aquestes transformacions de la unitat familiar, en les societats occidentals es multiplica de manera exponencial el nombre de ciutadans que opten per viure sols, instal·lats en una gran urbs, però aïlladament, sense necessitat de construir comunitats i vincles afectius que romanin en el temps.

També s'observen extraordinàries transformacions en l'àmbit de l'escola. L'escola ha deixat de ser un espai reservat a les persones amb poder

adquisitiu, per obrir-se i universalitzar-se a tots els sectors socials. Estem vivint, afortunadament, una democratització de les instàncies escolars i això és una conquesta històrica que de cap manera pot perdre's de vista, tot i les dificultats que podem detectar en l'hora present.

Som davant d'un sistema incloent, integrador que té vocació universal i que aspira a oferir una educació de qualitat, acceptant la diversitat de cadascun dels educands. L'escola ha deixat de ser un àmbit apartat del món, aïllat de la vida social i de la natura, per estar integrada en el si de les societats. S'ha modernitzat molt i cada cop més té una fesomia més tecnològica. Les noves tecnologies de la informació són cada vegada més presents en els espais educatius, en les aules i les noves generacions de mestres les empenen amb molta facilitat i destresa.

Els nous llenguatges comunicatius no queden al marge de l'escola, sinó que s'estan integrant i les noves generacions d'educands aprenen en uns contextos i amb unes eines molt diferents a les que hi havia en el passat més immediat. Paral·lelament a aquests elements positius, també és veritat que l'escola pateix una enorme fractura interior, que hi ha un desànim generalitzat i un cert escepticisme entre els educadors. Els professors i mestres pateixen una greu crisi d'autoritat i la indisciplina i l'incivisme, conseqüència directa del permissivisme, estan assolint cotes inimaginables fa uns anys.

A més a més d'aquests canvis en el pla social, també és fàcil adonar-se que els estils de vida que s'imposen i els hàbits personals i col·lectius de treball fan que bona part de les responsabilitats educatives pròpies dels pares i de les mares no puguin ser exercides en tota la seva extensió i que, com a conseqüència d'això, es deleguin a d'altres agents.

1.2. Segona constatació: La responsabilitat d'educar és asimètrica

Segona constatació: La responsabilitat que tenen els pares i l'escola en l'educació és de caràcter asimètric.

Aquesta constatació no és de tipus descriptiu, sinó de caràcter desideratiu i prescriptiu. Partim de la idea que encara que família i escola són coresponsables en l'acte educatiu, perquè totes dues hi han de ser presents i implicar-s'hi de la millor manera, no són responsables de la mateixa manera, ni amb el mateix grau.

Per aquest motiu, sembla més adient referir-se a una responsabilitat de tipus asimètric. En el pla dels fets, observem que molt habitualment es produeix una asimetria, però no en l'ordre que dèiem, sinó, precisament, en un sentit invers. Molt sovint, l'escola es converteix en la principal instància responsable d'educar i la família acaba fent un paper molt relatiu i subsidiari.

Aquesta asimetria no és, segons el nostre punt de vista, la desitjable, encara que és la més freqüent. És, més aviat, la conseqüència d'una constel.lació de factors que desemboquen en aquesta situació. Aquesta situació d'asimetria no és desitjada per l'escola i, generalment, això té males conseqüències en la relació família-escola. L'escola experimenta un excés de responsabilitat, ja que es posen moltes expectatives en la seva funció que, naturalment, no pot satisfer.

Nosaltres defensem una coresponsabilitat asimètrica, en la qual la família adopta el paper més rellevant i l'escola un paper més secundari, que no significa, igualment decisiu. Som conscients que aquest model és difícil d'articular en la vida pràctica, sobretot quan aquesta vida està monopolitzada pel treball i per una organització del temps que fa molt difícil la trobada entre pares i fills, però això no significa que sigui impossible imaginar un altre mode de relació.

Molt sovint, aquesta situació de col.lapse familiar com a conseqüència de la vida laboral, porta a una deserció de la pràctica educativa, de tal manera que es delega aquesta funció a l'escola i els pares se'n desentenen total o parcialment. Aleshores l'escola es converteix, fàcticament, en una espècie d'aparcament dels fills, en un lloc on els fills es distreuen mentre els pares es realitzen professionalment. Aquesta tensió assoleix les màximes cotes

d'expressió en períodes de vacances on no hi ha coincidència entre els temps laborals i escolars i els pares han de buscar solucions per poder "col·locar" els fills.

Aquesta delegació no sempre és desitjada pels pares, sinó que, generalment, és l'única solució factible atès el marc social i econòmic en el que viuen. No crec que s'hagi de fer un judici d'intencions, ni explorar fins a quin punt aquesta deixadesa en la responsabilitat és buscada o una senzilla conseqüència d'un ordre de factors. A grans trets, els pares desitgen educar els seus fills i assumir la responsabilitat de formar-los, però es troben dividits entre la vida laboral, social i familiar. En aquests contextos tan tensos i pressionats, la tasca d'educar es converteix en quelcom quasi heroic.

Sia com sia, el fet és que el model de coresponsabilitat asimètrica és encara lluny del nostre moment present i que cal fer esforços i posar caminadors perquè acabi fent-se realitat i que els pares puguin exercir la seva responsabilitat d'educar que contrauen en decidir ser pares i mares. Aquests caminadors impliquen canvis de gran magnitud que afecten l'organització social i laboral del temps i que no es resolen tan sols amb la bona voluntat. Tampoc no és just que, per poder fer correctament aquesta funció, un dels dos progenitors, hagi de cedir en les seves expectatives professionals per poder atendre correctament la mainada i seguir el seu procés formatiu.

Aquesta situació es produeix de manera molt freqüent i, generalment, afecta la dona més que no pas l'home. Les raons econòmiques són les que, a grans trets, pesen més a l'hora de fer aquesta opció. En alguns casos aquest rol és desitjat de cor, però en d'altres és tan sols una qüestió de supervivència i d'ordre familiar. Aquesta solució no és l'òptima, sinó que és un mal menor que posa de relleu que hi ha un problema de fons que no tenim resolt que és el de la conciliació entre la vida laboral i la vida familiar.

Aquest problema també explica, juntament amb altres factors que ara no podem tractar, la baixa natalitat del nostre país. Per a moltes parelles no és gens engrescador tenir fills, perquè significa entrar en un mar de tensions i de

dificultats que no són gens desitjables de viure. Molts consideren que no val la pena tenir fills, ja que no veuen ni temps, ni espai per poder educar-los i estar amb ells. Hi ha elements de veritat en aquest judici, però també hi ha altres elements a considerar. El fet és que, en qualsevol cas, el marc social, polític i econòmic no facilita, ni incentiva la procreació, sinó més aviat la limitació reproductiva.

L'ideal fóra tenir un sistema laboral i educatiu en què fos compatible exercir correctament i competentment la pròpia professió i, a la vegada, poder tenir cura de l'educació dels fills, especialment quan són menuts i més necessitat tenen dels seus pares, de tots dos, del *pare* i de la *mare*. Encara som lluny d'assolir això, però veient els canvis positius que s'han produït en el món escolar, canvis que eren difícils que es fessin realitat, hi ha també raons per creure que aquest horitzó es realitzable en un futur, si més no, llunyà.

No es pot imputar el mateix grau de responsabilitat a una esfera i altra, sinó que els principals responsables de l'educació -però, no únics- són els pares. Ells són els qui prenen, en un moment donat, la decisió de portar un fill en el món, de cuidar-lo i de formar-lo com a persona. L'escola hi té una responsabilitat secundària i pel principi de subsidiarietat, cal respectar aquesta responsabilitat que té i els pares no poden usurpar-la, però tampoc poden atribuir a aquesta esfera, una responsabilitat que li és excessiva.

1.3. Tercera constatació: Cal superar recels mutus

Tercera constatació: Entre família i escola hi ha recels i, en ocasions, tensions manifestes.

Aquestes tensions no són una casualitat, sinó que són el resultat d'una mala interacció d'origen que té conseqüències posteriors. Els pares, d'una banda, no poden exercir correctament la responsabilitat d'educar i esperen que l'escola els substitueixi totalment. L'escola, d'altra banda, tampoc no té els recursos suficients i, a més a més, es troba molt sola en la tasca educativa, de tal manera que recela de la família.

Els mestres consideren que hi ha una sèrie d'hàbits fonamentals que s'haurien d'haver adquirit a casa, perquè així és com passava en altre temps; però els pares es troben que, molt sovint, no disposen ni de temps, ni de la destresa pedagògica, per transmetre aquests hàbits. Davant d'això, el mestre se sent un espècie de vassall dels pares, en la mesura en què ha de fer una feina que no respon a la seva lliure iniciativa, a la seva llibertat d'ensenyar, sinó que es veu obligat a suplir feines que no s'han fet en l'espai on tradicionalment es feien.

Cal superar aquests recels mutus i aquestes atribucions de competències. Hem de pensar que tant l'escola com la família ja no tenen part de les seves funcions tradicionals, sinó que estan adquirint un altre paper en el món. Constatem que els antics models han caigut, però encara no tenim clar quin ha de ser. No podem esperar que l'escola assumeixi les conseqüències d'una mala interacció entre la vida familiar i la vida laboral. No podem exigir als mestres que facin de pares i mares de substitució. Cal respectar la seva autonomia, competència i el seu sentit de la professionalitat, de la mateixa manera que els mestres han de respectar els criteris i els valors dels pares a l'hora d'educar els seus respectius fills.

2. Vers un nou marc de relacions

Cal establir un nou marc de relacions que superi aquests recels i aquestes tensions entre l'esfera escolar i familiar. Aquest nou marc de relacions, però, no depèn únicament de la bona voluntat dels agents educatius, dels mestres i dels pares. Aquesta bona voluntat es dona per suposada, però a més a més, calen recursos, mitjans i temps per poder fer efectives noves formes de relació.

Els pares podran articular correctament la seva responsabilitat com a pares en la mesura en què disposin d'una organització del temps laboral que sigui mínimament compatible amb el temps escolar i això facilita la trobada, trobada que és del tot necessària per poder educar. Encara som lluny

d'aquesta conciliació d'horaris, però en altres països és una realitat i cal tendir cap aquest model, perquè el col.lapse que viu la família té greus conseqüències, no tan sols en el pla educatiu, sinó també psicològic i, finalment, social.

Davant d'aquest col.lapse que tan habitualment viu la família, hi ha sectors tradicionalistes que reivindiquen un retorn a la família tradicional i als rols que es donaven en aquella família. Aquesta hipòtesi és, segons el nostre punt de vista, totalment desestimable. És evident que les famílies no viuen una situació idònia en el nostre moment social, perquè es fa molt difícil conciliar les diferents fronts en els que està implicada, però aquell pretès retorn significaria un regressió històrica molt greu, perquè en aquella família hi havia un membre de la parella, la dona, que no podia exercir lliurement el seu dret a decidir quin tipus de vida volia viure, perquè tenia assignat un paper determinat i no hi havia capacitat de maniobra.

També l'home tenia assignat un rol determinat i no hi havia la possibilitat d'alterar-lo. El reconeixement de què no estem en el millor dels marcs possibles, no significa, ni de bon tros, afirmar que aquell marc del passat era millor. En aquestes actituds es produeix sovint una mitificació del passat que oblida mancances i problemes que també existien.

El que cal, doncs, no és practicar la nostàlgia, sinó projectar horitzons de sentit creïbles i més òptims per les generacions que vindran. Els pares tenen dret a exercir la seva professió en el marc de la societat, però també tenen el dret i el deure d'educar responsablement els seus fills. Hem assolit el reconeixement de la dona en el món laboral, tot i que encara queda molt per normalitzar, però encara no hem assolit un marc idoni de coresponsabilitat en la feina educativa, no tan sols en el si de la llar, sinó entre família i escola.

Davant d'aquestes tensions no és gens útil limitar-se a practicar la lamentació, sinó que sembla molt més assenyat treballar conjuntament, fent pressió a qui s'hagi de fer, per crear marcs jurídics i sistemes d'incentivació a les empreses que permeten als treballadors poder tenir una vida familiar i poder

exercir correctament la responsabilitat d'educar. Al capdavant, aquesta funció beneficia tot el conjunt de la societat.